

Att göra klass: Avslutande reflektioner

Många har under de senaste decennierna hävdat att klass försvunnit från den politiska dagordningen. Steph Lawler menar att klass har blivit ”en frånvarande närvaro”, något som cirkulerar i samhället men förblir outtalat.¹ Men gäller det även i skönlitteraturen?

I det tjugotal verk från de senaste tjugo åren som ingått i den här studien framträder ett Sverige i förändring. Bilden av ett osedvanligt jämlikt och jämställt land, präglad av antirasism och solidaritet med tredje världen, har obönhörligen bleknat. Traditionella klassmönster och höger-vänsterskalor har fått konkurrens av andra positioner och förklaringsmodeller. Ändå är det tydligt att klass fortsätter att ha betydelse, om än på olika sätt, och inte alltid som förut.

Även om jag har fördjupat mig i berättelser som enligt min mening säger någonting specifikt om klass, har en övergripande utgångspunkt varit att klass finns och görs överallt – som ett resultat av ojämlikhet men också som ett sätt att betrakta världen, och ytterst som ett perspektiv i läsningen av litteratur. Att jag även diskuterat verk som inte hör till arbetarlitteraturen och närmast mig karaktärer som inte brukar åberopas i diskussioner om klass – en hemmafru, en ung kvinna vid universitetet, ett privilegierat par som flyttat utomlands och rasifierade tjejer i ”Orten” – har ingått i ambitionen att visa hur utbrett görandet av klass är i samtidsprosan.

En annan grundtanke har varit att klass framför allt skildras relationellt. Sociala skillnader och distinktioner erfars och uppstår i samspel mellan människor. I takt med att ojämlikhet och maktrelationer blir alltmer mångfacetterade kan klassperspektivet inte ensamt fånga komplexiteten, varken när det gäller orsaker, möjliga politiska lösningar eller skönlitterära gestaltningar. Det jag tagit med mig från ett intersektionellt synsätt är en särskild uppmärksamhet på klass just som flerskiktat och invävt i andra analyskategorier och identiteter. Det bivalenta fokus på struktur och identitet som Nancy Fraser lyft fram som nödvändigt i samhällsanalysen har varit en utgångspunkt i min undersökning. Även om tyngdpunkten mellan klass som objektivt faktum och subjektiv upplevelse växlar i de undersökta verken rymmer de alltid inslag av båda.

Studiens olika läsningar visar att klass ingår i ett komplicerat sökande efter respektabilitet och tillhörighet som rymmer en rad strategier och känslöekonomier. Samtidigt som flera av karaktärerna inte vill eller förmår anta en tydlig identitet, strävar de efter att passa in i sina respektive sammanhang genom att försöka agera på "rätt" sätt. Det kräver särskilda sociala färdigheter, något som i sin tur ofta framkallar ångslan, vilsenhet och skam. Klassresenärerna beskriver sig som dubbelt "hemlösa". Karaktärer med icke-svensk och/eller icke-vit bakgrund uttrycker sorg och ilska över att ständigt placeras i ett utanförskap som är dem främmande.

Jag har valt att omväxlande zooma in och ut i texterna för att se hur de arbetar på detaljnivå men också jämföra dem med varandra och med en pågående samhällsdiskussion. I de första tre kapitlen framträdde klass som folkhemmets dåliga samvete. Missbruk och fattigdom, intern statusjakt och klassresan som en smärtsam process visade sig vara bärande delar. De mindre smickrande versionerna av välfärdssamhället och arbetarerfarenheten blev särskilt tydliga i backspeglarna. Svårigheterna att bearbeta och berätta om upplevelser som varken har bäring i språket eller en erkänd plats i den etablerade historien var ytterligare en dimension. Kvinnors roll i klassamhället utgör fortfarande i stora stycken en blind fläck i litteraturforskningen. Hemmafrun som en saknad pusselbit i välfärdsbygget säger något väsentligt både om vår moderna histo-

ria och om de blottor i tillväxtsamhället som blivit alltmer akuta.

Berättelserna om unga vuxna och deras möte med ett föränderligt arbetsliv i kapitel 4 laborerar med olika strategier för att möta kraven på individen att ständigt vara redo och öppen för förändring. De klassiska arbetaridealerna om kollektiv enighet och solidaritet har svårt att få fäste i ett samhällsklimat som hela tiden framhåller just det tillfälliga och kortsiktiga som ett ideal. Inslagen av verklighetsflykt och förvandling kan ses som försök att hantera den alienation som en alltmer fragmentariserad och konkurrensutsatt tillvaro framkallar.

Även traditionellt sett privilegierade miljöer som villaområden, universitet eller fritt kulturarbete visar sig vara starkt präglade av klass. I kapitel 5 och 7 granskades klassmedvetenheten hos privilegierade protagonister som på olika sätt brottas med sin plats och position i världen. Kapitel 6 närmade sig millenniegenerationens komplicerade identitetsskapande, där livet i hög grad styrs av de smarta telefonernas ständiga nu. Men omvärlden gör sig påmind och varken försök att undgå fasta identiteter, göra gott eller fly in i föräldraskap och konst förmår tysta de växande kraven på engagemang och medansvar.

Det avslutande kapitel 8 följde hur tre unga kvinnor reagerar och agerar inför omgivningens återkommande försök att definiera dem som annorlunda. Genom att ta sig rätten att själva granska, kritisera och omförhandla den svenskhetensnorm som omger dem synliggör de också hur den bygger på ideal formade av vit, urban medelklass.

*

Hur ser morgondagen ut för skildringar av klass i Sverige? I en tid präglad av klimatkris, pandemi och växande populism råder knappast någon brist på nya motiv. Det talas om en grön ny giv (*green new deal*) som ska förena arbetare och klimataktivister i kampen mot det globala kapitalets härjningar. Den ökade digitaliseringen i samhället och inte minst i arbetslivet har redan börjat avsätta spår i litteraturen. Fortsatt ekonomisk globalisering, nya flyktingströmmar och växande politisk polarisering är andra självklara och angelägna ämnen. Även den förändrade relationen mellan stad och

landsbygd, som komplicerats ytterligare i och med coronapandemins ökade hemarbete, som i sin tur synliggjort hur platsberoende många arbetaryrken är, postrar på förnyad uppmärksamhet.

Halvtannat sekel efter det moderna genombrottet i Norden är det rimligt att återigen fundera över skönlitteraturens politiska roll och förmåga att "sätta problem under debatt": Kommer fiktionen att fortsätta vara en plats för gestaltning och diskussion av samtiden som även ger utrymme för det motstridiga? Om vi är eniga om att litteraturens dialog med samhället rymmer en potential till social, politisk och kulturell förändring, ställer det samtidigt krav på läsare och forskare att sätta texter i arbete. I slutändan kräver litteraturens görande av klass någon form av gensvar. Den här studien erbjuder ett sådant.